

BÁO CÁO TẠI HỘI THẢO “DÂN CHỦ, CHẾ ĐỘ CHÍNH TRỊ VÀ NHÀ NƯỚC”

Elena Martínez*

Báo cáo về Dân chủ ở Mỹ Latinh đã chứng tỏ rằng khu vực Mỹ Latinh đang trải qua các thời kỳ biến động về chính trị. Báo cáo cũng khẳng định rằng kinh nghiệm dân chủ phần lớn dựa vào sự tiến bộ do chế độ tạo nên, cụ thể là sự vận dụng dân chủ trong bầu cử, và chế độ chính trị là điều kiện cần thiết để tăng cường dân chủ. Về khía cạnh này, Hội thảo đã đưa ra một quan điểm sâu sắc, phù hợp với Báo cáo, về yêu cầu nhận định lại chế độ chính trị với tư cách là một yếu tố quyết định đối với dân chủ và sự phát triển.

Ý tưởng được nhấn mạnh là sự đánh giá hoạt động chính trị có liên quan đến khả năng tạo ra những ý nghĩa mới đối với cuộc sống hàng ngày trong xã hội của chúng ta. Felipe González đã nêu rõ hoạt động chính trị là nghệ thuật cai trị không gian công cộng không chỉ vì việc cùng tồn tại hòa bình, mà còn để công cuộc xây dựng đất nước có ý nghĩa. Vấn đề là các bạn làm thế nào để củng cố hay xây dựng lại một trật tự chung và các bạn làm thế nào để có được và dự tính đâu là kinh nghiệm lịch sử hữu ích nhất.

Dựa vào những điều trên, tôi muốn xem xét lại ba chủ đề của báo cáo này:

1. *Thứ nhất*, tôi sẽ đề cập đến chương trình chính của Báo cáo.

2. *Thứ hai*, tôi muốn tổng kết một số kết luận chính về việc xây dựng mối quan hệ giữa Nhà nước, chế độ chính trị và Dân chủ.

3. *Thứ ba*, tôi sẽ đưa ra một số bình luận về công việc trong tương lai.

Chương trình của Báo cáo khẳng định rằng sự chuyển đổi từ nền dân chủ được coi là một chế độ thuần túy sang

nền dân chủ của công dân là một vấn đề ưu tiên. Có những tiến bộ không thể phủ nhận được về quyền công dân trong lĩnh vực chính trị cũng như những tiến bộ của chính chế độ dân chủ, trên tất cả có liên quan đến một quá khứ bất ổn định và chế độ độc tài trong khu vực. Tuy nhiên, cần thúc đẩy nền dân chủ của công dân dựa trên cơ sở tăng cường công bằng xã hội và giảm bớt tình trạng bất bình đẳng và mức độ nghèo đói. Điều này sẽ tạo ra chất lượng và khả năng duy trì nền dân chủ. Theo Tổng thống Fox, dân chủ đảm bảo cho các quyền con người, bảo vệ chân giá trị của con người và cho phép sự phát triển công bằng. Tiềm năng của toàn thể công dân có mối quan hệ chặt chẽ với quyền công dân trong chính trị; quyền công dân trong chính trị thúc đẩy tiềm năng của toàn thể công dân. Một chính sách tạo lập sức mạnh dân chủ là nguồn lực chủ yếu nhằm kích thích sự thúc đẩy đó.

Với luận này, Dante Caputo đã nhấn mạnh bốn ý tưởng lớn:

a) Yêu cầu đề ra nội dung cho các hoạt động chính trị liên quan đến vấn đề Nhà nước và tạo điều kiện để mở rộng tự do và bình đẳng, với sự lựa chọn đa dạng hơn trong nền kinh tế thị trường, tạo lập quyền tự chủ trong bối cảnh toàn cầu hóa.

b) Sự tăng cường quyền công dân liên quan chặt chẽ đến quá trình dân chủ. Về phương diện này, các nhà chính trị và môi trường chính trị cần thảo luận về các biện pháp thay thế nhằm củng cố quyền công dân.

c) Mỹ Latinh phải đối mặt với những vấn đề nghiêm trọng có ảnh hưởng trực

tiếp tới dân chủ. Trong số đó, vấn đề quan trọng nhất là: sự suy thoái của các quốc gia Mỹ Latinh liên quan đến quyền công dân trong xã hội, tăng trưởng kinh tế chậm, nghèo đói và bất bình đẳng ở mức độ cao.

d) Tại các nền dân chủ ở Mỹ Latinh, lòng tin bị giảm sút do bất lực về chính trị - nhìn chung, các chính phủ không thể tạo lập được các cơ chế nhằm đối phó với những thách thức trong xã hội xuất phát từ những vấn đề nêu trên.

Về mặt này, mặc dù cuộc thảo luận thừa nhận cách giải thích chính xác về cơ sở của bộ ba dân chủ, nghèo đói và bất bình đẳng, song cuộc thảo luận cũng chỉ ra rằng cách giải thích đó đã bỏ qua khía cạnh cơ cấu trong hiện thực ở Mỹ Latinh đề cập đến vấn đề sắc tộc và sự phân biệt đối xử. Theo chiều hướng này, vấn đề giới được coi là một khía cạnh then chốt trong quá trình tái lập dân chủ.

Guillermo O'Donnell tin rằng Nhà nước nên là người thúc đẩy dân chủ toàn diện và là một "người đại diện thực sự cho lợi ích của công chúng và sự phát triển của con người". Theo O'Donnell, quyền công dân là sự kết hợp của một số quyền. Đối lại, cơ chế dân chủ cho phép sự tăng cường mạnh mẽ nhất, trong khi Nhà nước chịu trách nhiệm về sự tăng cường hiệu quả của họ. Nếu Nhà nước không hoàn thành vai trò này, các quyền này sẽ có thể thay đổi và dễ dàng bị đảo ngược. Do đó trách nhiệm của chính phủ có mối liên hệ với quyền công dân. Hơn nữa, O'Donnell khẳng định rằng, một Nhà nước do các nhà lãnh đạo theo chiều hướng dân chủ cai trị và được thúc đẩy bởi một xã hội dân sự ngày càng hùng mạnh sẽ sẵn sàng chấp nhận và thúc đẩy sự mở rộng các quyền của công dân.

Theo quan điểm của ông và những người tham gia hội thảo khác, Nhà nước nên góp phần củng cố nền dân chủ của các công dân. Tuy nhiên, những cuộc thảo luận gần đây dường như diễn ra

giữa những người thúc đẩy vai trò can thiệp trở lại sâu rộng như trước đây của nhà nước và những người mong muốn có một nhà nước ủng hộ thị trường một cách mù quáng bất chấp những hậu quả về mặt xã hội không đầy đủ. Cần xây dựng những tư tưởng cho phép điều hòa mối quan hệ này, vì việc xây dựng một Nhà nước nhằm đảm bảo nền dân chủ của các công dân là một trong những thách thức lớn mà các quốc gia Mỹ Latinh phải đối phó. Về phương diện này, O'Donnell nhấn mạnh vào hình thức nhà nước cần thiết và được lập luận nhằm ủng hộ một nhà nước có năng lực để phục vụ nhân dân, một nhà nước vì quốc gia của các công dân. Cuối cùng, ông suy nghĩ về khả năng một nhà nước có thể vượt qua cơ chế quan liêu và đóng vai trò người đồng xây dựng quyền công dân cùng với xã hội dân sự.

Bây giờ tôi sẽ đưa ra một số kết luận về dân chủ, chế độ chính trị và quan hệ của nhà nước.

Trước hết cần suy nghĩ về chính sách kinh tế phù hợp với sự mở rộng dân chủ. Đó không phải là vấn đề phủ nhận thị trường mà là thừa nhận sự đa dạng quyền lựa chọn, tìm cách tổ chức việc sản xuất và phân phối hàng hóa và nhận thức về việc tránh xa vòng luẩn quẩn mà các quốc gia Mỹ Latinh đang mắc phải. Vòng luẩn quẩn này hàm chứa một thị trường phân cực xã hội, làm suy yếu nền dân chủ và một hệ thống chính trị bất ổn định không đảm bảo được an ninh và các điều kiện để phát triển khả năng mở rộng thị trường.

Do đó, yêu cầu cấp bách về một chính sách kinh tế thúc đẩy vòng quay thực sự khác biệt đã được đặt ra. Một nền kinh tế thúc đẩy quá trình hội nhập về mặt xã hội. Một nền dân chủ bao hàm, thống nhất và tạo ra cho thị trường khuôn khổ xã hội, chính trị, pháp luật và thể chế cần thiết cho sự mở rộng của thị trường. Tuy nhiên, cuộc thảo luận đã đi xa hơn điều này. Hình thức chủ nghĩa tư bản phù hợp nhất

trong kỷ nguyên lịch sử mới này đã gây ra cả sự tranh cãi và phản đối.

Theo quan điểm của Akejandro Foxley, chúng ta phải vượt qua một nhà nước không có khả năng hoàn thành những nhiệm vụ liên quan đến xã hội của nó. Thách thức của chúng ta là xây dựng một nhà nước có thể đáp ứng hai yêu cầu: một mặt, khả năng cạnh tranh trên thị trường toàn cầu cao hơn, và mặt khác, sự bảo vệ về mặt xã hội mạnh mẽ hơn. Vấn đề đặt ra là các chính sách thương mại nào sẽ thành công nhất. Tại các quốc gia Mỹ Latinh, có những bằng chứng cho rằng dân chủ sẽ làm giảm bớt tình trạng nghèo đói. Phân phối thu nhập dẫn đến một hành động có ý nghĩa phát triển rất rõ ràng nhằm kết nối các phân đoạn kém hiệu quả hơn với các phân đoạn thành công nhất.

Cuộc thảo luận dựa trên tính hợp lý của sự điều tiết, nó sẽ được thực hiện khi nào và bằng cách nào, ai thiết lập nguyên tắc và ai kiểm soát các nguyên tắc. Người ta gợi ý rằng các chính sách kinh tế tốt nhất nhằm thúc đẩy dân chủ ở Mỹ Latinh sẽ được nghiên cứu.

Porfirio Munoz Ledo nhấn mạnh luận thuyết cho rằng không thể có dân chủ nếu không có nhà nước và cả hai yếu tố ở Mỹ Latinh là những điều kiện cần thiết cho sự phát triển con người. Sự khẳng định này càng trở nên chắc chắn hơn trong bối cảnh toàn cầu hóa hiện nay. Về phương diện này, Julio María Sanguinetti chỉ ra rằng khu vực này đang trong quá trình hội nhập phần nào đáng thất vọng. Chúng ta cũng không còn sống trong tình trạng cô lập. Tổng Thư ký Kofi Annan đã thừa nhận rằng, trong một số dịp, các nền dân chủ kêu gọi cơ chế ủng hộ bên ngoài, với bản chất đa phương, miễn là các quốc gia của chúng ta có tiếng nói chung.

Cho phép tôi đề cập đến vấn đề thứ ba, một cái nhìn vào tương lai. Tôi nghĩ, trong thế kỷ này, yêu cầu phải đổi mới thực sự mối quan hệ giữa nhà nước và

công dân là cần thiết. Tôi không thể tưởng tượng đến sự phát triển của con người hay nền dân chủ của công dân trong điều kiện nhà nước suy yếu. Về phương diện này, một số người tham dự hội thảo đã đề cập đến những khía cạnh khác nhau về tái tổ chức nhà nước mà tôi muốn cân đối dựa trên cơ sở ba yếu tố.

Thứ nhất, kết luận được đưa ra là cần có sự hợp tác mạnh mẽ hơn giữa công dân và nhà nước. Việc sử dụng có hiệu quả quyền công dân được giả định dựa trên sự tuân thủ luật và sự tiếp cận bình đẳng đối với các dịch vụ công cộng và cơ chế quản lý hiệu quả một cách hợp lý, tôn trọng giá trị của con người. Xã hội của chúng ta, phức tạp hơn nhưng hội nhập một cách chưa tương xứng, kêu gọi chính phủ đáp ứng đầy đủ nghĩa vụ cơ bản về đảm bảo sự tôn trọng đối với cuộc sống, sự an toàn và sự tự do, nhằm thúc đẩy việc sử dụng có hiệu quả quyền công dân và sự tiếp cận bình đẳng đối với các ngành dịch vụ công cộng.

Thứ hai là mối liên hệ giữa sự hàm chứa và sự gắn kết xã hội. Tình trạng bất bình đẳng ngày càng tăng và nguy cơ bùng nổ của xã hội ngày càng tăng đe dọa tới sự phát triển của nền dân chủ và kêu gọi xây dựng lại chính phủ.

Thứ ba là sự chèn ép trên các thị trường thế giới theo mô hình khả năng cạnh tranh thực tế không phụ thuộc quá nhiều vào một công ty hay khả năng cạnh tranh của công ty khác, mà phụ thuộc vào năng lực tổ chức, thể chế, quản lý và lao động.

Một nhiệm vụ quan trọng của Nhà nước là bảo vệ và thúc đẩy sự tham gia của các công dân. Trong một thế giới toàn cầu hóa, Nhà nước nên trao quyền cho các công dân, vừa để đạt được và quản lý các bộ luật mới về tri thức, vừa tăng cường "xã hội hóa dân chủ" liên quan đến các thể chế, các giá trị căn bản và nhận thức về sự đa dạng sắc tộc - văn hóa.

Theo cách giải thích của José Woldenberg, công dân đang tạo ra một

cái nhìn khác về giá trị, thể chế và luật pháp mang tính dân chủ. Điều này thúc đẩy các đảng chính trị, các phương tiện truyền thông, các chính phủ và các tổ chức phi chính phủ có thêm những nỗ lực trong giáo dục để tăng cường và củng cố các giá trị của dân chủ. Lourdes Flores đã chỉ ra rằng giới trẻ đáng được quan tâm đặc biệt, bởi vì việc xây dựng quyền công dân từ bên trong có thể được thúc đẩy mạnh mẽ nhờ sức mạnh của họ, sự mạo hiểm của họ và lời buộc tội mang tính dân chủ của họ. Cuộc thảo luận cũng nhấn mạnh vai trò quan trọng của các phương tiện truyền thông và các tổ chức quốc tế trong quá trình phát triển về mặt chính trị của mỗi quốc gia; hơn nữa, vấn đề đặt ra là các phương tiện truyền thông có thể làm gì để tăng cường các chính sách tốt đẹp và tăng cường dân chủ của công dân.

Ý tưởng là xác định lại không gian công cộng và bằng con đường minh bạch, xây dựng một nhà nước có thể tạo điều kiện để xã hội phát triển và trở thành một cộng đồng chính trị thể hiện sự đa dạng về văn hóa - xã hội và đảm bảo việc ưu tiên thực hiện trách nhiệm chung đối với quốc gia. Trong suốt cuộc thảo luận, những người tham gia đặt câu hỏi đối với những ý tưởng về khủng hoảng chính trị, đưa ra sự lựa chọn về một sự thay đổi đang diễn ra. Do đó, vấn đề nảy sinh đối với khả năng thúc đẩy những động thái thay đổi của các nền dân chủ trong quá trình toàn cầu hóa và khả năng xây dựng không gian công cộng trên toàn cầu.

Tất cả các vấn đề nêu trên diễn ra theo chiều hướng phức tạp hơn so với lực lượng mạnh mẽ của quá trình chuyển đổi kinh tế và quá trình toàn cầu hóa, thêm một lần nữa, có thể mang tới cuộc thảo luận vấn đề quyền tự chủ của nhà nước.

Các ý tưởng về quyền tự chủ và quyền công dân là cơ sở của cơ cấu chuẩn tắc của nhà nước hợp hiến. Quyền tự chủ nằm trong cộng đồng

của các công dân tự cai trị trong phạm vi không gian và giới hạn của pháp luật. Cuối cùng, dân chủ gắn với câu hỏi về cách thức tổ chức cuộc sống chung, cách kết hợp nhận thức chung và phẩm chất của công dân, cách thể hiện khả năng sử dụng quyền và nghĩa vụ của công dân. Do đó, lợi ích của công chúng được xây dựng dựa trên sự quy tụ các ý tưởng về bình đẳng và tự do. Nhà nước, thể hiện rõ thể giới bên trong và bên ngoài, có lẽ là công cụ tốt nhất để thúc đẩy quá trình phát triển của xã hội. Quyền tự chủ của Nhà nước đang được xác định lại trong các lĩnh vực hoạt động mới và trong bối cảnh quốc tế hóa cao độ. Tuy nhiên, vì việc xác định lại quyền tự chủ của nhà nước cũng có ý nghĩa về mặt xã hội, cho nên điều quan trọng là cần coi chính sách dân chủ như là lực lượng ràng buộc chủ yếu giữa nhà nước, xã hội và nền kinh tế. Theo Mark Malloch Brown, chính sách dân chủ như vậy tạo ra một thách thức lớn hơn bao giờ hết, đòi hỏi phải có sự lãnh đạo của các nhà cầm quyền.

Với ý nghĩa này, chế độ dân chủ phải dựa trên những khát vọng của xã hội và có ý nghĩa đối với dân chủ. Sự thất vọng của công dân dường như có liên quan đến sự đổ vỡ của hình tượng dân chủ nhiều hơn là việc thực hiện chức năng của cơ chế. Và tất nhiên việc mang lại cho chính sách dân chủ một ý nghĩa mới mẻ là trách nhiệm của mọi công dân.

Bạn bè của tôi, các quốc gia Mỹ Latinh cần dân chủ nhiều hơn. Không bao giờ là dân chủ ít hơn ■

Chú thích:

* Giám đốc khu vực Mỹ Latinh và Caribbean, Chương trình Phát triển Liên hiệp quốc

Người dịch: Lê Thị Vân Nga
Viện Nghiên cứu Châu Mỹ

Nguồn: <http://democracyreport.undp.org/downloads/seminar/ConclusionsMEXICO.pdf>